

RAZGLEDI

SUBURBANO OBMOČJE MESTA CELJE

AVTOR

Jure Radišek

Braslovče 11, 3314 Braslovče, Slovenija

jureradisek@gmail.com

UDK: 911.375(497.4Celje)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Suburbano območje mesta Celje

V članku sta prikazana obseg suburbanega območja mesta Celje ter intenzivnost suburbanizacije v obmestju. Suburbano območje se iz obmestja vse bolj širi na podeželje, učinki suburbanizacije pa so vidni v spremenjeni socialnogeografski, ekonomskogeografski in fizični podobi naselij.

KLJUČNE BESEDE

suburbanizacija, suburbano naselje, Celje, Slovenija

ABSTRACT

Suburban region of town Celje

The article shows the intensity of the process of suburbanisation in the hinterland of the town Celje. Suburban region is spreading continually from the suburbs to the agrarian landscape and the effects of suburbanization are seen in the changed sociogeographical, economic-geographical and physical appearance of the settlements.

KEY WORDS

suburbanisation, suburban settlement, Celje, Slovenia

Uredništvo je prispevek prejelo 24. januarja 2007.

1 Uvod

Suburbanizacija je eden od pomembnejših procesov, ob katerem se spreminja podoba in sestava obmestja večjih mest. Meja med mesti in njihovo okolico izginja, nastaja pa širok prehodni pas, kamor se seli prebivalstvo iz mest. Za suburbano območje so značilna intenzivna razmerja med naselji, ki se kažejo tudi v prepletenih smereh dnevnih migracij, oskrbe in poslovnih vezi. Poleg tega se spreminja zaposlitvena sestava prebivalstva, izboljšuje prometna povezanost, posodablja stanovanjska gradnja in širijo gospodarske dejavnosti, ki niso več le podružnice podjetij iz regijskega središča, ampak so samostojne gospodarske enote. Tak razvoj je posledica mestnega načina življenja večine prebivalcev obmestja. S tem se spreminja njegova socialna, gospodarska in fizična podoba.

Namen prispevka je določiti suburbano območje v okolici mesta Celje ter s pomočjo socialnogeografskih, ekonomskogeografskih in fiziognomskih kazalnikov prikazati glavne značilnosti obmestja.

2 Metoda dela

Za temeljno enoto analitičnega dela raziskave smo izbrali naselje, za konceptualno polje znotraj regije pa suburbano območje mesta Celje. Pri tem smo kot najpomembnejši vir za določitev obsega suburbanega območja uporabili statistične podatke popisov prebivalstva leta 1991 in leta 2002. Kot omejitvev območja smo izbrali nekdanje občine, opredelili smo jih kot obmestne, in sicer: Žalec, Laško, Šentjur pri Celju in Celje brez mesta Celje, ki smo ga obravnavali ločeno, saj bi v nasprotnem primeru popačili kakovost podatkov obmestnih občin, hkrati pa mesto Celje ni del suburbanega območja, temveč njegovo središče. Za leto 2002 smo obravnavali občine, ki so nastale iz prej omenjenih občin: Braslovče, Celje (brez mesta Celje), Dobrna, Dobje, Laško, Polzela, Prebold, Radeče, Šentjur, Štore, Tabor, Vojnik, Vransko, Žalec ter naselja Črnova, Janškovo selo, Prelska in Vinska Gora, ki so leta 1995 iz žalske občine prešla v velenjsko občino. V obdelavo smo vključili 438 naselij.

Za prikaz socialnogeografske sestave naselij smo izbrali dva kazalnika:

- indeks spreminjanja števila prebivalcev med letoma 1991 in 2002,
- delež priseljenega in avtohtonega prebivalstva med letoma 1991 in 2002.

Za določitev intenzivnosti fizične transformacije naselij smo uporabili indeks spreminjanja stanovanjske gradnje med letoma 1991 in 2002.

Za določitev ekonomskogeografske sestave območja pa smo izbrali tri kazalnike:

- delež delovno aktivnega prebivalstva med letoma 1991 in 2002,
- delež zaposlenih v terciarnem in kvartarnem sektorju leta 2002,
- delež dnevnih delovnih migrantov med letoma 1991 in 2002.

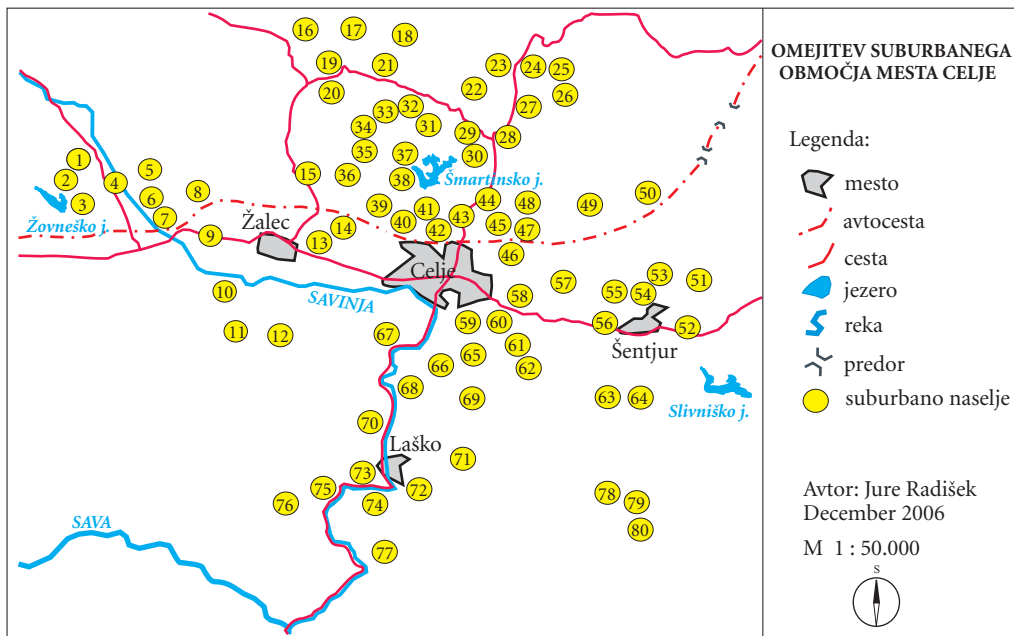
Razmah gospodarskih dejavnosti smo prikazali glede na:

- obrtne dejavnosti,
- oskrbne dejavnosti,
- proizvodno-industrijske dejavnosti.

Podatke smo črpali iz Rumenih strani Telefonskega imenika Slovenije. Izbrali smo desetletno obdobje med letoma 1994 do 2004, saj pred letom 1994 še ni bilo Rumenih strani.

3 Omejitev suburbanega območja Celja

V Savinjski regiji se je okoli Celja ter mest v njegovem zaledju oblikovalo obsežno suburbanizirano območje, ki na vzhodu meji na Voglajnsko gričevje in Kozjansko, na severu na Paški Kozjak, Stenico in Konjiško goro, na severozahodu na Ponikovsko planoto, na zahodu na Dobrovlje, na jugu pa se ob prebojni dolini Savinje zajeda v obsežno Posavsko hribovje.

Slika 1: Suburbano območje Celja.

- V suburbano območje Celja smo uvrstili naselja, ki so izpolnjevala vsaj štiri od petih pogojev:
- da je bila rast prebivalstva v naselju med letoma 1991 in 2002 višja od povprečja v obmestnih občinah (povprečni indeks je bil 106,8),
 - da je bila dinamika stanovanjske gradnje v naselju med letoma 1991 in 2002 višja od povprečja v obmestnih občinah (povprečni indeks je bil 120,4),
 - da je bil delež kmečkenga prebivalstva v naselju leta 1991 nižji od povprečja v obmestnih občinah (povprečni delež je bil 18 %),
 - da je bil delež zaposlenih v terciarnem in kvartarnem sektorju v naselju leta 2002 višji od povprečja v obmestnih občinah (povprečni delež je bil 45,6 %),
 - da je bil delež dnevnih delovnih migrantov od s delovno aktivnega prebivalstva v naselju leta 2002 višji od povprečja v obmestnih občinah (povprečni delež je bil 78,8 %).

Suburbana naselja prikazuje slika 1. Največ suburbanih naselij, 21, je v občini Celje, sledijo občini Šentjur z 11 naselji, Laško in Vojnik z 10, Žalec z 9, Braslovče in Dobrna s po 4, Polzela, Dobje in Štore s po 3 in Prebold z 1. Suburbanih naselij ni v občinah Radeče, Tabor in Vransko, ki so najdlje od Celja, zato proces socioekonomske ter fizične transformacije naselij poteka počasneje.

4 Demografske značilnosti suburbanega območja

Suburbano območje Celja sestavlja glede na izbrane kriterije 80 naselij, v katerih je leta 2002 živelo 22.521 prebivalcev, kar je dobrih 16 % vsega prebivalstva obravnavanih občin (139.024) in povprečno 281 prebivalcev na suburbano naselje. Število prebivalcev v suburbanem območju narašča, saj je med letoma 1991 in 2002 indeks rasti znašal 116 indeksnih točk. V enakem obdobju sta bila indeksa rasti prebivalstva obmestnih občin in Slovenije enaka, 102,6 indeksnih točk, za mesto Celje pa je znašal 95,1 indeksnih točk.

Preglednica 1: Naselja suburbanega območja Celja.

1	Braslovče	41	Dobrova
2	Rakovlje	42	Lahovna
3	Kamenče	43	Šmarjeta pri Celju
4	Parižlje	44	Arclin
5	Orova vas	45	Zadobrova
6	Breg pri Polzeli	46	Leskovec
7	Ločica ob Savinji	47	Ljubečna
8	Zgornje Grušovlje	48	Šmiklavž pri Škofji vasi
9	Šempeter v Savinjski dolini	49	Marija Dobje
10	Šešče pri Preboldu	50	Šedina
11	Pongrac	51	Brezje ob Slomu
12	Zabukovica	52	Stopče
13	Arja vas	53	Primož pri Šentjurju
14	Ruše	54	Botričnica
15	Velika Pirešica	55	Lokarje
16	Janškovo selo	56	Vrbno
17	Klanc	57	Proseniško
18	Zavrh nad Dobrno	58	Vrhe
19	Lokovina	59	Osenca
20	Hramše	60	Pečovje
21	Vinska gorica	61	Laška vas pri Štorah
22	Novake	62	Šentjanž nad Štorami
23	Stražica	63	Vodruž
24	Bezenškovo Bukovje	64	Jakob pri Šentjurju
25	Rove	65	Zvodno
26	Podgorje pod Čerinom	66	Pečovnik
27	Frankolovo	67	Košnica pri Celju
28	Ivenca	68	Rifengozd
29	Višnja vas	69	Požnica
30	Konjsko	70	Debno
31	Otemna	71	Reka
32	Jezerce pri Šmartnem	72	Lahomšek
33	Rupe	73	Strmca
34	Pepelno	74	Radoblje
35	Šentjungert	75	Sevce
36	Galicija	76	Belovo
37	Šmartno v Rožni dolini	77	Vodiško
38	Slatina v Rožni dolini	78	Škarnice
39	Gorica pri Šmartnem	79	Dobje pri Planini
40	Lokrovec	80	Brezje pri Dobjem

Na obravnavanem območju so se v obdobju med letoma 1991 in 2002 pojavile številne spremembe v selitveni mobilnosti prebivalstva. Selitveni tokovi, ki so bili v obdobju pred letom 1991 usmerjeni predvsem v mesto in zaposlitvena središča, se postopoma preusmerjajo iz mesta v njegovo okolico. Pojavlja se prepletanje selitvenih tokov iz mestnih središč v okolico mesta in iz podeželja v mesto ali na mestno obrobje. Razmerja med priseljenim in avtohtonim prebivalstvom prikazuje spodnji grafikon (*slika 2*).

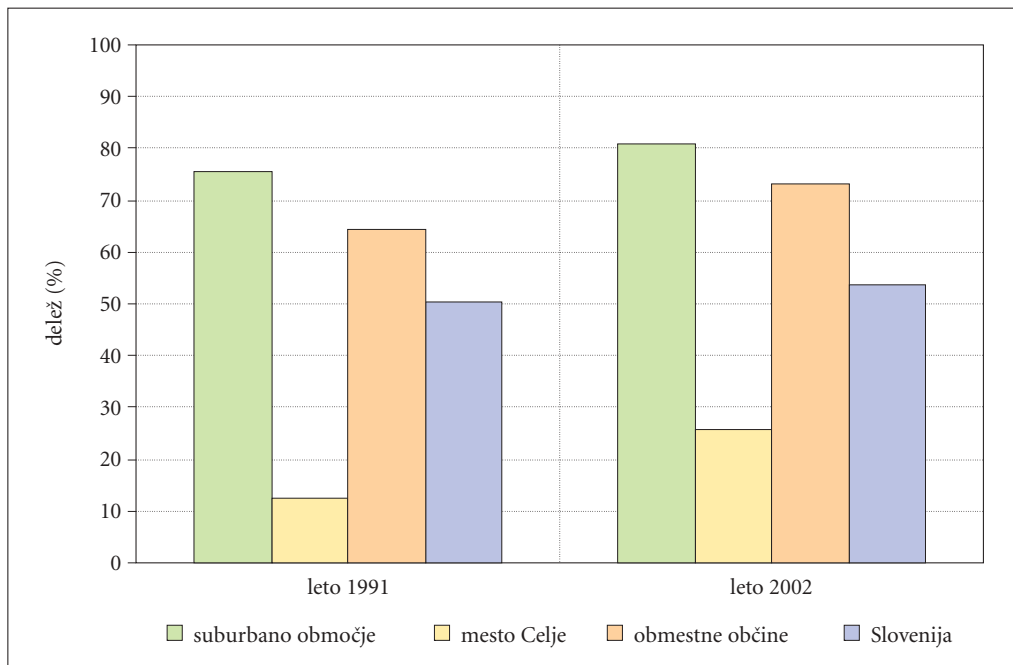
Slika 2: Delež avtohtonega in priseljenega prebivalstva v naseljih suburbanega območja, mesta Celje in obmestnih občin leta 1991 in 2002.

Povečanje blagostanja in visoka motorizacija sta med letoma 1991 in 2002 privedla do porasta deleža priseljenega prebivalstva v naseljih suburbanega območja; ta je znašal skoraj 10 %. Tudi v mesto Celje se prebivalstvo še priseljuje, a v precej manjšem obsegu kot pred letom 1991. Močnejše je tudi odselejevanje, zato je selitveni saldo negativen, kar pa je značilnost večine slovenskih mest.

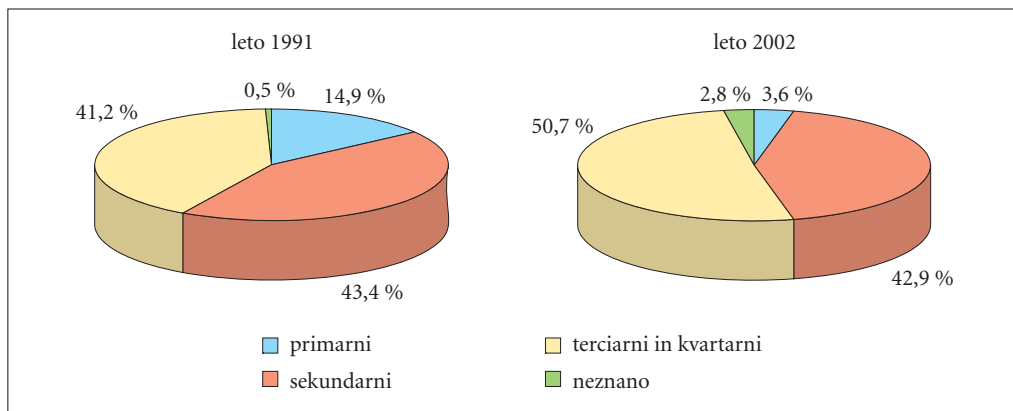
Območje naraščanja deleža priseljenega prebivalstva se iz ožjega in gosto poseljenega predmestja vse bolj širi na podeželje. Indeks rasti števila stanovanj med letoma 1991 in 2002 je za suburbano območje znašal 135,2 indeksnih točk, za obmestne občine 120,4 indeksnih točk, za mesto Celje pa le 102,9 indeksnih točk. V nekaterih naseljih je bila dinamika stanovanjske gradnje izredno visoka (Šempeter v Savinjski dolini: indeks 204,1, Lahomšek: indeks 217,6 in Šentjungert: indeks 224,1). Gre za novo gradnje v obliki enodružinskih hiš, ki so razmeščena izven ali na obrobju obstoječih naselij.

5 Zaposlitvena struktura in dnevne migracije

Eden izmed kazalcev za spoznavanje procesa suburbanizacije in s tem povezane preobrazbe naselij, je struktura zaposlenega prebivalstva. Delež zaposlenih v primarnem sektorju na suburbanem območju se je v proučanem obdobju zmanjšal za dobrih 11 %. V slabi petini naselij ni bilo leta 2002 niti enega zaposlenega v primarnem sektorju, medtem ko leta 1991 takšnega naselja še ni bilo. Delež zaposlenih v sekundarnem sektorju se je v tem obdobju najmanj spremenil, saj se je zmanjšal le za 0,5 % in je še vedno predstavljal 42,9 % zaposlenega prebivalstva. Za primerjavo: slovensko povprečje je bilo leta 2002 okroglih 38 %. To pomeni, da sta industrija in gradbeništvo, kljub terciarizaciji gospodarstva še vedno izrednega pomena za zaposleno prebivalstvo.

Slika 3: Deleža dnevnih delovnih migrantov od delovno aktivnih prebivalcev v suburbanem območju Celja, mestu Celju, obmestnih občinah in Sloveniji med letoma 1991 in 2002.

Slika 4: Zaposlitvena sestava delovno aktivnega prebivalstva suburbanega območja Celja leta 1991 in 2002.

Delež zaposlenih v terciarnem in kvartarnem sektorju se je v obravnavanem obdobju povečal v 68-ih naseljih. V letu 1991 je bil delež zaposlenih v storitvenih dejavnostih višji od 50 % celotnega delovno aktivnega prebivalstva le v dobri četrtini naselij. Ta delež se je do leta 2002 več kot dvakrat povečal, saj je teh naselij bilo že 48 ali natanko 60 % – torej več kot polovica vseh suburbanih naselij.

Za suburbana naselja je značilno, da imajo visok delež dnevnih delovnih migrantov.

Leta 1991 je bil delež dnevnih delovnih migrantov v suburbanem območju dobre tri četrtine, leta 2002 pa že štiri petine delovno aktivnega prebivalstva. Najmanjši delež, a hkrati najvišjo rast je opaziti v mestu

Celje, kjer je leta 1991 bilo le 12,3 % dnevnih delovnih migrantov, do leta 2002 pa se je delež podvojil in je znašal dobro četrtino delovno aktivnih. To kaže na proces tako imenovane sekundarne suburbanizacije, v katerem se v obmestje selijo gospodarske enote ter posledično tudi delovna mesta.

V obravnavanem obdobju se je delež povečeval v 54 naseljih, kar je dobri dve tretjini naselij v suburbanem območju. Leta 1991 je bil najvišji delež (nad 90 %) dnevnih delovnih migrantov v šestih naseljih suburbanega območja. V letu 2002 je bilo teh naselij 8, med katerimi je izstopalo naselje Vodiško, od koder je vso delovno aktivno prebivalstvo dnevno migriralo na delo v drugo naselje. Tega leta ni bilo v nobenem suburbanem naselju manj kot 50 % dnevnih delovnih migrantov.

6 Gospodarske dejavnosti

Gospodarske dejavnosti lahko ločimo na obrtne, ki se delijo na proizvodne in storitvene obrti, in na oskrbne, te so trgovine za dnevno oskrbo, trgovine z mešanim blagom in trgovski centri.

Proizvodna obrt se je med letoma 1994 in 2004 razširila iz prvotnih 31 v 38 naselij, kjer sta bili skupno 102 proizvodni enoti; indeks rasti števila obratov proizvodne obrti je bil 148 indeksnih točk. Med njimi je bilo največ obrtnih delavnic, namenjenih popravilom prevoznih sredstev (predvsem avtomobilov) in delavnic za obdelavo kovin (kovino-strugarstvo, kovino-plastika, kovinska galanterija). Sledile so različne elektro-mehanične delavnice, gradbeno-zidarske obrti in mizarstva. Najmanj pogoste so bile tradicionalne obrti, kot so kovaštvo, tesarstvo, kamnoseštvo in pečarstvo. Te obrti so bile zastopane le v enem naselju na celotnem suburbanem območju.

Storitvena obrt se je v istem obdobju razmahnila iz 27 v 48 naselij, število storitvenih enot pa s 67 na 127. Indeks povečanja storitvenih dejavnosti med letoma 1994 in 2004 je bil 189 indeksnih točk. Najštevilčnejša obrt je bila prevoznništvo. Od 48 naselij, kjer je leta 2004 bila vsaj ena storitvena obrt, je bilo kar 31 takšnih, ki so imela vsaj po eno prevoznništvo, od tega je bila v 15 naseljih prevoznništvo edina registrirana storitvena obrt. Med te je spadala tudi Gorica pri Šmartnem, ki je izstopala s kar šestimi prevozniški obrtmi in nobeno drugo storitveno obrtjo. Sledili so servisi bele tehnike in frizerski saloni. Omeniti velja še storitvene dejavnosti, ki so pred pojavom suburbanizacije bile dostopne le v urbanih območjih, kasneje pa so se pričele širiti tudi v suburbana naselja. Te so: zastopstva, knjigovodstva, nepremičninske agencije, založništva, posredništva, galerije, menjalnice, odvetniki in optiki.

V suburbanem območju je bilo leta 1994 27 trgovin, od katerih so bile 4 namenjene dnevni oskrbi (prehrambeni izdelki), 23 trgovin pa je prodajalo več vrst blaga (samopostrežne trgovine), ali pa so bile specializirane za prodajo posebnih surovin in izdelkov (specializirane trgovine). Leta 1994 v suburbanem območju še ni bilo trgovskih središč. Do leta 2004 je število trgovin naraslo na 54, med katerimi je izstopala porast trgovin z mešanim blagom, z 22 na 47, medtem ko se je število trgovin za dnevno oskrbo povečalo le za dve trgovini. Prvo in do sedaj tudi edino trgovsko središče v suburbanem območju je bilo zgrajeno leta 2002 v Šempetru v Savinjski dolini.

7 Sklep

Okolica mesta se iz agrarne pokrajine spreminja v urbano, saj imajo obmestna naselja več urbanih kot agrarnih značilnosti. Suburbano območje Celja obsega 80 naselij. To območje se širi v obliki štirih daljših krakov, ki segajo dlje v okolico le ob pomembnejših regionalnih prometnicah, in sklenjeno poteka do okoliških satelitskih mest. Zaradi priseljevanja se število prebivalcev v teh naseljih povečuje in posledično temu se zmanjšuje delež avtohtonega prebivalstva. Hkrati se povečuje število novogradenj. Večina prebivalstva je zaposlenega v terciarnem in kvartarnem sektorju ter se vsakodnevno vozi na delo v mesto, kjer je največ storitvenih dejavnosti. Najmanj zaposlenih je v primarnem sektorju, medtem

ko je delež zaposlenih v sekundarnem sektorju še vedno visok in le počasi upada. Ločenost zaposlitvenih centrov od suburbanih naselij povzroča intenzivne dnevne delovne migracije prebivalstva, ki izkorišča pot tudi za druge potrebe.

V suburbanem območju je opazen porast nekaterih urbanih funkcij. Med njimi izstopajo storitvene obrti in oskrbna funkcija. Povečuje se tudi število delovnih mest. Na ta način postajajo obmestna naselja vse bolj neodvisna od mesta. Suburbanizacija je torej že prešla iz primarne v sekundarno fazo.

8 Viri in literatura

- Drozg, V. 2001: Nakupovalna središča v Sloveniji. Geografski vestnik 73. Ljubljana.
- Klemenčič, V. 1991: Tendence spreminjanja slovenskega podeželja. Geografski vestnik 63. Ljubljana.
- Kokole, V., Kokole, V. 1969: Urbanizacija podeželja v Sloveniji. Geografski vestnik 41. Ljubljana.
- Medmrežje 1: http://www.stat.si/popis2002/si/definicije_in_pojasnila_3.html (12. 2. 2006).
- Pelc, S. 1993: Občina Domžale – primer spreminjanja obmestne pokrajine v okolici Ljubljane. Geographica Slovenica 25. Ljubljana.
- Radišek, J. 2006: Obmestje Celja kot ekonomski prostor. Diplomsko naloga, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru. Maribor.
- Ravbar, M. 1990: Populacijska razmerja med mestom in okolico v Sloveniji. Geographica Slovenica 21. Ljubljana.
- Ravbar, M. 1992: Suburbanizacija v Sloveniji. Doktorska disertacija, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Ravbar, M. 1995: Zasnova poselitve v Sloveniji. Elaborat, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Ljubljana.
- Ravbar, M. 1997: Slovenska mesta in obmestja v preobrazbi. Geografski zbornik 37. Ljubljana.
- Rezultati popisov prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji po naseljih leta 1991. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana.
- Vrišer, I. 1984: Urbana geografija. Ljubljana.
- Rebernik, D. 2004a: Razvoj prebivalstva v Ljubljanski urbani regiji. Dela 22. Ljubljana.
- Rebernik, D. 2004b: Sodobni urbanizacijski procesi: od suburbanizacije do reurbanizacije. Geografski vestnik 76. Ljubljana.
- Telefonski imenik Slovenije 1994. Rumene strani. Telekom Slovenije, d. d. Ljubljana, 1994.
- Telefonski imenik Slovenije 2004. Rumene strani. Telekom Slovenije, d. d. Ljubljana, 2004.
- Temeljni topografski načrt v merilu 1 : 50.000, list: T502501, T502601, T503401, T503501. Geodetski zavod Slovenije. Ljubljana, 1996.

9 Summary: Suburban region of town Celje

(translated by Doroteja Borovnik)

ImagePodoba andin structurestruktura of settlementsof coloniesof agglomerationsnaselij inatv the hinterland of townof placeof the town CeljeCelje is changing altersvariesmodifiesmutatesspreminjabecause ofdue toon account ofowing toforfromthroughwithzaradi processprocedureproceedingactiontrialprocesa ofsuburbanization. Frontier between towns and their suburbs of all pales more, also wide intermediate range is occurring in which perform of intense social changes. The suburbs of the town are being changed from the agrarian landscape into urban ones as those suburban settlements have more urban than agrarian characteristics. The suburban area of Celje includes 80 settlements. Because of constant immigration the number of inhabitants in those areas increases and consequently the share of local inhabitation decreases. Parallel to that, the number of new buildings increases. The majority of inhab-

itants are employed in the tertiary and quaternary sector and commute to the city, where there are the most activities of different services. The least employees are in the primary sector, while the number of employees in the secondary sector is still high and is only slowly decreasing. The separation of employment centres from suburban settlements causes intense daily working migrations of inhabitants who use that route for all other requirements and needs.

There is a noticeable increase of other urban functions in the suburban area. Among those are especially service trades and supply function. The number of working positions has also risen. In this way suburban settlements are becoming gradually independent on the city. This shows that suburbanization has already passed from primary to secondary phase.

